

Решивська Я.В.,

студентка III курсу

факультету публічного управління та права

Науковий керівник: Шпиталенко Г.А.,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,

кандидат історичних наук

Державний університет «Житомирська політехніка»

Місто Житомир

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Римське право мало неабиякий вплив на становлення та розвиток національних правових систем. Особливий вплив римського права відчутний у правових системах країн, що відносяться до романо-германської правової сім'ї. Україна, як представниця континентальної правової сім'ї, не стала винятком і формувала свою правову систему під впливом римського права. Так, сімейне право України є однією з приватних галузей права, де має місце рецепційоване римське приватне право. Метою даної наукової розвідки є дослідження впливу римського права на українське сімейне право.

Шлюб за римським правом – це союз чоловіка та жінки, союз на все життя, спілкування засноване на праві божому та людському. Законний шлюб укладався лише між римськими громадянами, які мали на це право. За римським правом законний шлюб поділявся на шлюб із чоловічою владою (*cum manu*) та шлюб без чоловічої влади (*sine manu*). Також у I столітті до н.е. у Римі з'явилася така форма шлюбу як конкубінат (*concupinatus*). Конкубінат – постійне, дозволене законом співжиття чоловіка та жінки, проте не відповідає вимогам законного шлюбу [1]. Своєю чергою Сімейний кодекс України в частині 1 статті 21 зазначає, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [2]. Важливо доповнити, що СК в статті 74

визнає спільне проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, тобто як таке, що пов'язує осіб спільним побутом та взаємними правами й обов'язками, а також визнає майно, набуте за час такого спільного проживання, спільною сумісною власністю цих осіб. Отже, можна говорити про існування фактичного шлюбу в Україні, який в побуті ще називають «цивільним», однак Сімейний Кодекс не надає спеціального терміна, що позначив би відповідє явище.

Умовами укладання шлюбу за римським правом були: досягнення шлюбного віку (дівчата – 12 років, а хлопці – 14 років); відсутність близького споріднення (інцестом вважався шлюб, в якому чоловік і дружина були родичами до 4 коліна, інцест найчастіше карався стратою); наявність у наречених права укладати римський шлюб (таке право мали лише вільні римські громадяни); вільно волевиявлення згоди наречених на укладення шлюбу (у стародавні часи надавалася лише згода чоловіка); відсутність нерозірваного шлюбу одного з наречених на момент укладання шлюбу. Українське право предбачає такі умови укладання шлюбу: досягнення шлюбного віку – 18 років (ст. 22 СК); вільна згода жінки та чоловіка (ст. 24); право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу кожного з подружжя (ст. 25 СК); відсутність кровних зв'язків (ст. 26 СК) [2].

Якими ж були підстави припинення шлюбу в Римі? Якщо проаналізувати джерела римського приватного права, то шлюб припинявся внаслідок: по – перше, смерті одного із подружжя, по – друге втрати свободи або громадянства і по – третє розірвання шлюбу (розлучення) [4, с. 134]. Припинення шлюбу внаслідок втрати свободи з оберненням одного з подружжя в рабство мала наслідком припинення шлюбу в окремих випадках. Якщо особа, що була захоплена в полон і обернена в рабство поверталася потім до Риму, вона на підставі юридичної фіксації розглядалася як така, що ніколи не втрачала ні свободи, ні громадянства. Влада такої особи над дружиною в шлюбі *cum manu* ніколи не зупинялася. Шлюб *sine manu* як фактичний, а не юридичний зв'язок вважався припиненим. Але шлюб вважався таким, що продовжується, якщо подружжя разом перебувало у полоні [3, с. 48]. Втрата особою громадянства відбувалася найчастіше з втратою свободи особи, що спричиняло втрату правоздатності. Відсутність правоздатності мала наслідком

неможливість укладання шлюбу чи збереження існуючого. У римському праві діяв принцип широкої свободи розлучень. Відомі різні підстави та порядок розлучення: у шлюбі *cum manu* розлучення здійснювалося тільки за волею чоловіка (*repudium*), а шлюб *sine manu* розривався за бажанням як чоловіка, так і дружини (*divortium*). Розлучення в односторонньому порядку дозволялося тільки за умови наявності належної підстави та дозволу сімейного суду. Належними підставами для розлучення були: неналежна поведінка одного з подружжя, який порушив подружню вірність або вчинив замах на життя другого із подружжя. Дозволялося розлучення через безпліддя та бажання жити в монастирі.

Сімейний кодекс України у статті 104 передбачає такі підстави припинення шлюбу: смерть одного з подружжя або оголошення його померлим; внаслідок його розірвання; якщо один із подружжя помер до набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, вважається, що шлюб припинився внаслідок його смерті; якщо у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу один із подружжя помер, вважається, що шлюб припинився внаслідок його розірвання [2]. У статті 105 СК України міститься перелік процесуально-правових підстав для розірвання шлюбу, якими можуть бути: заява одного із подружжя, спільна заява подружжя, позов дружини чи чоловіка [2]. Розірвання шлюбу здійснюється через державний орган реєстрації актів цивільного стану та суд, згідно з положеннями Сімейного кодексу України.

Отже, дослідивши законодавчу базу, можна зробити висновок, що сімейне право України перейняло в досталь від римського сімейного права, але не втратило своєї самобутності та являє собою баланс запозиченого та свого. Римське право заклало фундамент, а українське законодавство з плином часу додавало свої характерні норми та удосконалювало попередні, що дозволяє кожному громадянину повністю реалізовувати своє право на шлюб.

Список використаних джерел

1. Махинчук В., Звезда С. Конкубинат в Семейном кодексе // Юридическая практика. – 2004. – №4
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Редакція від 01.01.2021, підстава - 942-IX
3. Борисова В.І. Основи римського приватного права: Підручник // В.І. Борисова, Л.М. Баранова – Х. : Право, 2008. – 218 с.
4. Драгомирова Ю.В. Розірвання шлюбу у римському приватному праві / Ю. В. Драгомирова. – С. 39–41